

دانشگاه الزهراء
دانشکده الهیات

پایان نامه
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته فلسفه و کلام اسلامی

عنوان
بررسی تحلیلی میزان اقناع دانشجویان
از طرح آراء ملاصدرا در باب معاد

استاد راهنما
خانم دکتر زهره توازیانی

دانشجو
زیبا صفری

شهریور
۱۳۸۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهراء
دانشکده الهیات

پایان نامه
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته فلسفه و کلام اسلامی

عنوان
بررسی تحلیلی میزان اقناع دانشجویان
از طرح آراء ملاصدرا در باب معاد

استاد راهنما
خانم دکتر زهره توازیانی

استاد مشاور
خانم دکتر افسانه ادیسی

دانشجو
زیبا صفری

شهریور
۱۳۸۷

تقدیم به:

همسر مهربانم که صبر و حمایت و عاطفه اش سختی های راه را بر من هموار کرد.

تقدیر و تشکر :

سپاس و ستایش به درگاه ایزد منان که به من توانایی داد تا با استعانت از او بتوانم این پژوهش را به پایان برسانم .

و با تشکر از زحمات بی دریغ استاد راهنمایی سرکار خانم دکتر زهره توازیانی که در طول انجام پایان نامه همواره راهنمایی و تذکراتشان کار ساز و مفید بود .

و همچنین از راهنمایی های دلسوزانه استاد مشاورم سرکار خانم دکتر افسانه ادیسی که مرا در کلیه مراحل یاری دادند ، بی نهایت ممنون و سپاسگزارم .

چکیده :

نظر به اینکه صدرالمتهلین در باب معاد آراء خاص و ویژه ای دارد که برخی از آنها از مبانی و مشرب فلسفی وی نشأت گرفته، تا آراء کلامی و بعضاً در نگاه ظاهری معارض بعضی آموزه های کلامی است. این امر فهم اندیشه وی در باب معاد را مشکل نموده و برای دانشجویانی که در سطح بالایی از تجزیه و تحلیل فلسفی قرار ندارند به مراتب مشکل تر می نماید. البته این اشکال می تواند ناشی از عدم مطالعه دقیق کتب وی یا ناشی از نحوه تدریس اساتید فن باشد. لذا محقق این رساله برای بررسی علل و عوامل موثر بر فهم دانشجویان فلسفه از آراء ملاصدرا در باب معاد در صدد مطالعه میدانی در این خصوص بر آمده و برای این کار که در نوع خود در حوزه مطالعات فلسفی امری ابداعی است، با تنظیم پرسشنامه به بررسی میزان اقناع دانشجویان از طرح آراء ملاصدرا در باب معاد و عوامل موثر بر آن پرداخته است و نتیجه آن که به صورت جداول و نمودارهایی که در بخش پایان رساله آمده است نشان می دهد که میزان مطالعه کتب و نحوه تدریس اساتید، تاثیر به سزایی در فهم و اقناع آراء ملاصدرا در باب معاد دارد. ضمناً در پرسشنامه مذکور به مواضع چالش بر انگیز بحث های ملاصدرا در باب معاد پرداخته شده است.

واژگان کلیدی :

معاد، معاد جسمانی، معاد روحانی، ملاصدرا، مواضع اقناع.

فهرست مطالب

مقدمه ۱

فصل اول (کلیات)

مقدمه ۴

۱-۱- مسئله پژوهش ۴

۲-۱- پرسش های پژوهش ۴

۳-۱- اهداف پژوهش و ضرورت آن ۴

۴-۱- فرضیات پژوهش ۵

۵-۱- اطلاعات مربوط به روش شناسی پژوهش ۵

۱-۵-۱- تعریف جامعه آماری و ویژگی های آن ۵

۲-۵-۱- روش نمونه گیری و حجم تقریبی نمونه ۵

۳-۵-۱- ابزار سنجش، مقیاسهای سنجش (پایایی - اعتبار) ۶

۴-۵-۱- روش تجزیه و تحلیل داده ها ۶

۶-۱- معنای لغوی و اصطلاحی معاد ۷

۷-۱- بررسی تاریخی اندیشه پس از مرگ از عهد باستان تا عصر حاضر ۷

۱-۷-۱- بررسی اندیشه اعتقاد به زندگی پس از مرگ نزد ادیان ابتدائی ۷

۲-۷-۱- اندیشه اعتقاد به زندگی پس از مرگ نزد ادیان موجود ۹

۳-۷-۱- معاد از دیدگاه قرآن ۱۰

۱-۸-۱- جمالی از دیدگاههایی که درباره اعتقاد به معاد مطرح است ۱۰

۹-۱- ادله معتقدان به ضرورت معاد ۱۷

فصل دوم (مبانی نظری)

۱-۱-۲- تحقق معاد بدون نفس ممکن نیست ۲۰

۲-۱-۲- نظریه صدرالمتالهین در باب حقیقت نفس ۲۰

۳-۱-۲- دلیل ملاصدرا بر وجود نفس ۲۲

۴-۱-۲- جوهریت نفس از دیدگاه ملاصدرا ۲۴

۵-۱-۲- حدود نفس ناطقه از دیدگاه ملاصدرا ۲۶

۶-۱-۲- دلیل ملاصدرا بر تجرد نفس ۲۸

۷-۱-۲- دلیل ملاصدرا بر بقای نفس ۲۹

- ۲-۲ حقیقت مرگ از نگاه ملاصدرا..... ۳۱
- ۱-۳-۲ بیان نظریه معاد جسمانی و دیدگاه ملاصدرا درباره آن..... ۳۳
- ۲-۳-۲ نتایج ناشی از اصول و مقدمات صدرالمتالهین بر اثبات و کیفیت جهان ابدی: ۳۷
- ۲-۴ آنچه از اجزای بدن انسان با نفس وی پس از مرگ باقی می ماند:..... ۳۹
- ۲-۵ براهین ملاصدرا بر اثبات تجرد قوه خیال..... ۴۰
- ۲-۶ تفاوت بین دنیا و آخرت در نحوه ی وجود جسمانی..... ۴۱
- ۲-۷ شباهت معاد جسمانی..... ۴۲
- ۲-۷-۱ شبیه اول..... ۴۲
- ۲-۷-۲ شبیه دوم..... ۴۳
- ۲-۷-۳ شبیه سوم..... ۴۴
- ۲-۷-۴ شبیه چهارم..... ۴۵
- ۲-۷-۵ شبیه پنجم..... ۴۵
- ۲-۷-۶ شبیه ششم..... ۴۶
- ۲-۸-۱ عمومیت حشر..... ۴۷
- ۲-۸-۲ دعوی اول..... ۴۷
- ۲-۸-۳ دعوی دوم..... ۴۹
- ۲-۸-۴ دعوی سوم..... ۵۰
- ۲-۸-۵ دعوی چهارم..... ۵۲
- ۲-۸-۶ دعوی پنجم..... ۵۴
- ۲-۸-۷ دعوی ششم..... ۵۵
- ۲-۹-۱ سعادت و شقاوت و لذت و الم از دیدگاه ملاصدرا..... ۵۶
- ۲-۹-۲ علل شقاوت حقیقی..... ۵۹
- ۲-۱۰-۱ احوال مربوط به قیامت..... ۶۱
- ۲-۱۰-۲ تجسم اعمال..... ۶۳
- ۲-۱۰-۳ نفخ صور..... ۶۵
- ۲-۱۰-۴ حشر..... ۶۷
- ۲-۱۰-۵ صراط..... ۶۸
- ۲-۱۰-۶ نامه اعمال..... ۷۰
- ۲-۱۰-۷ حساب و میزان..... ۷۰
- ۲-۱۰-۸ دسته های مختلف اهل حساب..... ۷۲
- ۲-۱۰-۹ بهشت و دوزخ..... ۷۳
- ۲-۱۰-۱۰ کیفیت خلود اهل جهنم..... ۷۴

فصل سوم (آمار)

- ۷۷.....۱-مقدمه ۳-۱
- ۷۷.....۲-سوالات مربوط به آراء ملاصدرا در باب معاد ۳-۲
- ۷۸.....۱-سوال ۱-الف ۳-۲-۱
- ۷۹.....۲-سوال ۱-ب ۳-۲-۲
- ۸۰.....۳-سوال ۲-الف ۳-۲-۳
- ۸۱.....۴-سوال ۲-ب ۳-۲-۴
- ۸۲.....۵-سوال ۳-الف ۳-۲-۵
- ۸۴.....۶-سوال ۳-ب ۳-۲-۶
- ۸۵.....۷-سوال ۴-الف ۳-۲-۷
- ۸۶.....۸-سوال ۴-ب ۳-۲-۸
- ۸۷.....۹-سوال ۵-الف ۳-۲-۹
- ۸۸.....۱۰-سوال ۵-ب ۳-۲-۱۰
- ۹۰.....۱۱-سوال ۶-الف ۳-۲-۱۱
- ۹۱.....۱۲-سوال ۶-ب ۳-۲-۱۲
- ۹۳.....۱۳-سوال ۷-الف ۳-۲-۱۳
- ۹۴.....۱۴-سوال ۷-ب ۳-۲-۱۴
- ۹۶.....۱۵-سوال ۸-الف ۳-۲-۱۵
- ۹۷.....۱۶-سوال ۸-ب ۳-۲-۱۶
- ۹۸.....۱۷-سوال ۹-الف ۳-۲-۱۷
- ۹۹.....۱۸-سوال ۹-ب ۳-۲-۱۸
- ۱۰۰.....۱۹-سوال ۱۰-الف ۳-۲-۱۹
- ۱۰۱.....۲۰-سوال ۱۰-ب ۳-۲-۲۰
- ۱۰۳.....۲۱-سوال ۱۱-الف ۳-۲-۲۱
- ۱۰۴.....۲۲-سوال ۱۱-ب ۳-۲-۲۲
- ۱۰۵.....۲۳-سوال ۱۲-الف ۳-۲-۲۳
- ۱۰۶.....۲۴-سوال ۱۲-ب ۳-۲-۲۴
- ۱۰۸.....۲۵-سوال ۱۳-الف ۳-۲-۲۵
- ۱۰۹.....۲۶-سوال ۱۳-ب ۳-۲-۲۶
- ۱۱۰.....۲۷-سوال ۱۴-الف ۳-۲-۲۷
- ۱۱۱.....۲۸-سوال ۱۴-ب ۳-۲-۲۸

- ۱۱۲ ..... ۲-۳ سوال ۱۵-الف
- ۱۱۳ ..... ۲-۳ سوال ۱۵-ب
- ۱۱۵ ..... ۲-۳ سوال ۱۶-الف
- ۱۱۶ ..... ۲-۳ سوال ۱۶-ب
- ۱۱۷ ..... ۲-۳ سوال ۱۷-الف
- ۱۱۸ ..... ۲-۳ سوال ۱۷-ب
- ۱۲۰ ..... ۲-۳ سوال ۱۸-الف
- ۱۲۱ ..... ۲-۳ سوال ۱۸-ب
- ۱۲۲ ..... ۲-۳ سوال ۱۹-الف
- ۱۲۳ ..... ۲-۳ سوال ۱۹-ب
- ۱۲۴ ..... ۲-۳ سوال ۲۰-الف
- ۱۲۵ ..... ۲-۳ سوال ۲۰-ب
- ۱۲۷ ..... ۳-۳ مشخصات فردی
- ۱۲۷ ..... ۱-۳-۳ سن
- ۱۲۸ ..... ۲-۳-۳ جنس
- ۱۲۹ ..... ۳-۳-۳ نام دانشگاه
- ۱۳۰ ..... ۴-۳-۳ تعداد ترمهای گذرانده
- ۱۳۲ ..... ۵-۳-۳ معدل ترمهای پیش
- ۱۳۳ ..... ۶-۳-۳ مقطع تحصیلی
- ۱۳۵ ..... ۷-۳-۳ رشته تحصیلی در مقاطع پایین تر
- ۱۳۶ ..... ۸-۳-۳ تحصیلات حوزوی
- ۱۳۷ ..... ۹-۳-۳ میزان تحصیلات حوزوی
- ۱۳۸ ..... ۱۰-۳-۳ وضعیت تاهل
- ۱۴۰ ..... ۱۱-۳-۳ میزان مطالعه در هفته
- ۱۴۲ ..... ۱۲-۳-۳ میزان مطالعه کتاب های مختلف
- ۱۴۲ ..... ۱-۱۲-۳-۳ میزان مطالعه کتب فلسفی
- ۱۴۳ ..... ۲-۱۲-۳-۳ میزان مطالعه کتب دینی
- ۱۴۴ ..... ۳-۱۲-۳-۳ میزان مطالعه کتب منطقی
- ۱۴۵ ..... ۴-۱۲-۳-۳ میزان مطالعه کتب علمی- تجربی
- ۱۴۶ ..... ۵-۱۲-۳-۳ میزان مطالعه کتب روان شناسی
- ۱۴۷ ..... ۶-۱۲-۳-۳ میزان مطالعه کتب اجتماعی- سیاسی
- ۱۴۸ ..... ۱۳-۳-۳ میزان مطالعه کتابهای ملاصدرا

۱۴۸	..... میزان مطالعه کتاب اسفار	۳-۳-۱۳-۱
۱۴۹	..... میزان مطالعه کتاب شواهد الربوبیه	۳-۳-۱۳-۲
۱۵۰	..... میزان مطالعه کتاب رساله حشر	۳-۳-۱۳-۳
۱۵۱	..... میزان مطالعه کتاب اسرار الایات	۳-۳-۱۳-۴
۱۵۲	..... میزان مطالعه کتاب عرشیه	۳-۳-۱۳-۵
۱۵۳	..... میزان مطالعه کتاب مبدا و معاد	۳-۳-۱۳-۶
۱۵۴	..... میزان مطالعه کتاب مفاتیح الغیب	۳-۳-۱۳-۷
۱۵۵	..... میزان مطالعه کتابهای مربوط به آراء ملاصدرا	۳-۳-۱۴-۱
۱۵۵	..... میزان مطالعه کتاب شرح بر زاد المسافرین	۳-۳-۱۴-۱
۱۵۶	..... میزان مطالعه کتاب معاد از دیدگاه حکیم زنوزی	۳-۳-۱۴-۲
۱۵۷	..... میزان مطالعه کتاب معاد جسمانی در حکمت متعالیه	۳-۳-۱۴-۳
۱۵۸	..... میزان مطالعه کتاب شرح حال و آراء فلسفی ملاصدرا	۳-۳-۱۴-۴
۱۵۹	..... میزان مطالعه کتاب گوهر مراد	۳-۳-۱۴-۵
۱۶۰	..... میزان مطالعه کتاب تجرید الاعتقاد	۳-۳-۱۴-۶
۱۶۱	..... میزان مطالعه کتاب بدایه الحکمه	۳-۳-۱۴-۷
۱۶۲	..... میزان مطالعه کتاب نهایه الحکمه	۳-۳-۱۴-۸
۱۶۳	..... عوامل موثر بر تلقی مثبت افراد از آراء ملاصدرا	۳-۳-۱۵-۱
۱۶۳	..... نحوه تدریس اساتید	۳-۳-۱۵-۱
۱۶۴	..... منابع و مآخذی که در حاشیه این بحث مطالعه کرده اید	۳-۳-۱۵-۲
فصل چهارم (نتیجه گیری)		
۱۶۶	..... نتیجه گیری	۴-۱
۱۶۷	..... رشته دانشجویان کارشناسی در مقطع پایین تر	۴-۲-۱
۱۶۸	..... رشته دانشجویان کارشناسی ارشد در مقطع پایین تر	۴-۲-۲
۱۶۹	..... مجموع کتابهای خوانده شده ملاصدرا	۴-۳-۱
۱۷۰	..... مجموع کتابهای خوانده شده در رابطه با آراء ملاصدرا	۴-۳-۲
۱۷۲	..... کل کتابهای مطالعه شده	۴-۳-۳
۱۷۷	..... فهرست منابع	
۱۷۷	..... منابع فارسی	
۱۷۹	..... منابع عربی	
۱۸۰	..... مقالات	

فهرست جداول

۷۸.....	جدول شماره ۱.....
۷۹.....	جدول شماره ۲.....
۸۰.....	جدول شماره ۳.....
۸۱.....	جدول شماره ۴.....
۸۳.....	جدول شماره ۵.....
۸۴.....	جدول شماره ۶.....
۸۵.....	جدول شماره ۷.....
۸۶.....	جدول شماره ۸.....
۸۸.....	جدول شماره ۹.....
۸۹.....	جدول شماره ۱۰.....
۹۰.....	جدول شماره ۱۱.....
۹۲.....	جدول شماره ۱۲.....
۹۳.....	جدول شماره ۱۳.....
۹۵.....	جدول شماره ۱۴.....
۹۶.....	جدول شماره ۱۵.....
۹۷.....	جدول شماره ۱۶.....
۹۸.....	جدول شماره ۱۷.....
۹۹.....	جدول شماره ۱۸.....
۱۰۱.....	جدول شماره ۱۹.....
۱۰۲.....	جدول شماره ۲۰.....
۱۰۳.....	جدول شماره ۲۱.....
۱۰۴.....	جدول شماره ۲۲.....
۱۰۶.....	جدول شماره ۲۳.....
۱۰۷.....	جدول شماره ۲۴.....
۱۰۸.....	جدول شماره ۲۵.....
۱۰۹.....	جدول شماره ۲۶.....
۱۱۰.....	جدول شماره ۲۷.....
۱۱۱.....	جدول شماره ۲۸.....
۱۱۳.....	جدول شماره ۲۹.....
۱۱۴.....	جدول شماره ۳۰.....

۱۱۵	جدول شماره ۳۱
۱۱۶	جدول شماره ۳۲
۱۱۷	جدول شماره ۳۳
۱۱۹	جدول شماره ۳۴
۱۲۰	جدول شماره ۳۵
۱۲۱	جدول شماره ۳۶
۱۲۲	جدول شماره ۳۷
۱۲۳	جدول شماره ۳۸
۱۲۴	جدول شماره ۳۹
۱۲۵	جدول شماره ۴۰:
۱۲۷	جدول شماره ۴۱
۱۲۸	جدول شماره ۴۲:
۱۲۹	جدول شماره ۴۳
۱۳۰	جدول شماره ۴۴
۱۳۲	جدول شماره ۴۵
۱۳۳	جدول شماره ۴۶
۱۳۵	جدول شماره ۴۷
۱۳۶	جدول شماره ۴۸
۱۳۷	جدول شماره ۴۹
۱۳۸	جدول شماره ۵۰
۱۴۰	جدول شماره ۵۱
۱۴۲	جدول شماره ۵۲
۱۴۳	جدول شماره ۵۳
۱۴۴	جدول شماره ۵۴
۱۴۵	جدول شماره ۵۵:
۱۴۶	جدول شماره ۵۶
۱۴۷	جدول شماره ۵۷
۱۴۸	جدول شماره ۵۸
۱۴۹	جدول شماره ۵۹
۱۵۰	جدول شماره ۶۰
۱۵۱	جدول شماره ۶۱
۱۵۲	جدول شماره ۶۲

١٥٣	جدول شماره ٦٣:
١٥٤	جدول شماره ٦٤:
١٥٥	جدول شماره ٦٥:
١٥٦	جدول شماره ٦٦:
١٥٧	جدول شماره ٦٧:
١٥٨	جدول شماره ٦٨:
١٥٩	جدول شماره ٦٩:
١٦٠	جدول شماره ٧٠:
١٦١	جدول شماره ٧١:
١٦٢	جدول شماره ٧٢:
١٦٣	جدول شماره ٧٣:
١٦٤	جدول شماره ٧٤:
١٦٧	جدول شماره ٧٥:
١٦٨	جدول شماره ٧٦:
١٦٩	جدول شماره ٧٧:
١٧٠	جدول شماره ٧٨:
١٧٢	جدول شماره ٧٩:

فهرست نمودارها

۷۹.....	نمودار شماره ۱:
۸۰.....	نمودار شماره ۲:
۸۲.....	نمودار شماره ۳:
۸۲.....	نمودار شماره ۴:
۸۳.....	نمودار شماره ۵:
۸۴.....	نمودار شماره ۶:
۸۶.....	نمودار شماره ۷:
۸۷.....	نمودار شماره ۸:
۸۸.....	نمودار شماره ۹:
۸۹.....	نمودار شماره ۱۰:
۹۱.....	نمودار شماره ۱۱:
۹۲.....	نمودار شماره ۱۲:
۹۴.....	نمودار شماره ۱۳:
۹۵.....	نمودار شماره ۱۴:
۹۶.....	نمودار شماره ۱۵:
۹۸.....	نمودار شماره ۱۶:
۹۹.....	نمودار شماره ۱۷:
۱۰۰.....	نمودار شماره ۱۸:
۱۰۱.....	نمودار شماره ۱۹:
۱۰۲.....	نمودار شماره ۲۰:
۱۰۳.....	نمودار شماره ۲۱:
۱۰۵.....	نمودار شماره ۲۲:
۱۰۶.....	نمودار شماره ۲۳:
۱۰۷.....	نمودار شماره ۲۴:
۱۰۸.....	نمودار شماره ۲۵:
۱۰۹.....	نمودار شماره ۲۶:
۱۱۱.....	نمودار شماره ۲۷:
۱۱۲.....	نمودار شماره ۲۸:
۱۱۳.....	نمودار شماره ۲۹:
۱۱۴.....	نمودار شماره ۳۰:
۱۱۵.....	نمودار شماره ۳۱:

۱۱۶	نمودار شماره ۳۲
۱۱۸	نمودار شماره ۳۳
۱۱۹	نمودار شماره ۳۴
۱۲۰	نمودار شماره ۳۵
۱۲۱	نمودار شماره ۳۶
۱۲۳	نمودار شماره ۳۷
۱۲۴	نمودار شماره ۳۸
۱۲۵	نمودار شماره ۳۹
۱۲۶	نمودار شماره ۴۰
۱۲۸	نمودار شماره ۴۱
۱۲۹	نمودار شماره ۴۲
۱۳۰	نمودار شماره ۴۳
۱۳۱	نمودار شماره ۴۴
۱۳۳	نمودار شماره ۴۵
۱۳۴	نمودار شماره ۴۶
۱۳۵	نمودار شماره ۴۷
۱۳۶	نمودار شماره ۴۸
۱۳۸	نمودار شماره ۴۹
۱۳۹	نمودار شماره ۵۰:
۱۴۱	نمودار شماره ۵۱
۱۴۲	نمودار شماره ۵۲
۱۴۳	نمودار شماره ۵۳
۱۴۴	نمودار شماره ۵۴
۱۴۵	نمودار شماره ۵۵
۱۴۶	نمودار شماره ۵۶
۱۴۷	نمودار شماره ۵۷
۱۴۸	نمودار شماره ۵۸
۱۴۹	نمودار شماره ۵۹
۱۵۰	نمودار شماره ۶۰
۱۵۱	نمودار شماره ۶۱
۱۵۲	نمودار شماره ۶۲
۱۵۳	نمودار شماره ۶۳

۱۵۴	نمودار شماره ۶۴
۱۵۵	نمودار شماره ۶۵
۱۵۶	نمودار شماره ۶۶
۱۵۷	نمودار شماره ۶۷
۱۵۸	نمودار شماره ۶۸
۱۵۹	نمودار شماره ۶۹
۱۶۰	نمودار شماره ۷۰
۱۶۱	نمودار شماره ۷۱
۱۶۲	نمودار شماره ۷۲
۱۶۳	نمودار شماره ۷۳
۱۶۴	نمودار شماره ۷۴
۱۶۷	نمودار شماره ۷۵
۱۶۸	نمودار شماره ۷۶
۱۶۹	نمودار شماره ۷۷
۱۷۱	نمودار شماره ۷۸
۱۷۳	نمودار شماره ۷۹

مقدمه

در تقسیم بندی حکما معاد به دو گونه روحانی و جسمانی تصویر شده است. فلاسفه اسلامی بحث معاد را بر پایه تجرد نفس بنا نهاده اند و معاد روحانی را تفسیر عقلانی کرده اند و در باب خرد پذیر کردن این قسم مشکل نداشتند. اما در بررسی عقلانی گونه دیگری از معاد که همان معاد جسمانی است، مشکل پیدا کرده اند. به گونه ای که ابن سینا در زمینه تفسیر عقلانی این قسم از معاد، موفق نبود و تبیین آن را به شریعت واگذار کرد. عدم توفیق ابن سینا در این زمینه این است که این فیلسوف بزرگ قوه خیال را مادی دانسته است و فائل به وجود جسم فلکی شده که ملاصدرا آن را نیز تناسخ باطل می داند و رد می نماید. پس از بوعلی هیچ کدام از فلاسفه نتوانستند آن طوری که باید به تبیین عقلانی معاد جسمانی بپردازند. گرچه شیخ اشراق با ارائه نظریه خیال منفصل توانست تا حدی زمینه را برای ارائه نظریه خیال متصل از جانب ملاصدرا فراهم نماید اما از دیدگاه ملاصدرا نظریه او نیز محذور تناسخ را در پی دارد. ملاصدرا با نظامی عقلانی متافیزیکی به حل و فصل معاد جسمانی پرداخت. وی به طور خلاصه معتقد است که نفس انسانی، اعم از اینکه از سعدا یا اشقیا باشد، هنگامی که به مرحله معینی از کمال طبیعی خود رسید از بدن عنصری بی نیاز می گردد و آن را رها می کند و در این زمان است که مرگ فرا می رسد. هنگامی که نفس تکامل یافته از قید ماده و محدودیت های آن رها شد به کمک نیروی تخیل موقعیتی ممتاز یافته، توانایی پیدا می کند تا بدن جدیدی برای خود بسازد و این بدن در عین حال که جسم است جسم اخروی است و بر خلاف بدن دنیوی که با ویژگی هایی از قبیل بیماری، تزاحم حجمی، رشد، فرسودگی و مرگ شناخته می شود از خصوصیات متقابلی برخوردار است و